

Jan Bauer

LUCEMBURKOVÉ

Rozhádaná rodinka Otce vlasti

Edice
ČAS

Edice Český ČAS

Jan Bauer

LUCEMBURKOVÉ

Rozhádaná rodinka Otce vlasti

Edice Český ČAS

Copyright © Jan Bauer, 2015

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2015

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2015

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2015

ISBN 978-80-7475-128-8

moravskou větev Lucemburků. Dodejme hned, že sice krátkou, nicméně pominout ji nemůžeme.

Jan Jindřich, pokřtěný jmény otce a děda, se narodil 12. února 1322 na Pražském hradě. Jeho otec, český král Jan Lucemburský, ho hned zařadil do svých sňatkových plánů a už v osmi letech oženil, jak už jsme si pověděli, s dcerou Jindřicha Korutanského Markétou řečenou Pyskatou. Na Jindřicha Korutanského si jistě vzpomenete. Ano, to byl onen český král, kterého z Čech vystrnadil právě Jan Lucemburský. Ovšem Markétinou matkou nebyla Anna Přemyslovna, jež bohužel mezitím zemřela, ale Jindřichova druhá manželka Adléta Brunšvicá. Protože Jindřich neměl syna, ale jen dvě dcery, z nichž starší Adléta byla slabomyslná, bylo zřejmé, že ženich druhé, mladší dcery vlastně vyžení Tyrolské hrabství a jednou zdědí i Korutanské vévodství. A právě o ně Janu Lucemburskému šlo.

Patálie s Markétou Pyskatou

Že jeho synovi Janu Jindřichovi bylo teprve osm a Markétě dvanáct? Nevídáno. Jenže jak už víme z příkladu první svatby Karla IV., Jan Lucemburský byl vlivným panovníkem, měl styky a uměl si papežský dispens k dětské svatbě zařídit. Manželé však pochopitelně žili odděleně. Teprve když po čtyřech letech Jindřich Korutanský zemřel a dvanáctiletý Jan Jindřich měl po něm převzít otěže vlády, začala se o něj jeho šestnáctiletá manželka Markéta zajímat jako o muže. Jenže chudák Jan Jindřich mužem ještě zdaleka nebyl.

Tahle Markéta řečená Pyskatá (nebo také Tlamatá) nemá v dějinách příliš dobrou pověst. Především se to týká jejího vzhledu.

Lion Feuchtwanger ji ve svém románu *Ošklivá vévodkyně* vylíčil následujícími slovy: „... Nad otlým tělem s krátkými končetinami seděla veliká, neforemná hlava. Čelo bylo sice jasné a čisté a oči se dívaly chytře, bystře, pozorně i zkoumavě; ale pod malým plochým nosíkem vyčnívala ústa, vyvalená jako u opice, s obrovskými čelistmi a odulým spodním rtem. Vlasy měděné barvy byly tuhé, drsné, bez lesku, pleť byla vápenně šedá, ubledlá, hadrovitá...“

Ve skutečnosti nebyla Markéta vůbec ošklivá, naopak se zřejmě jednalo, jak soudí historik Jiří Spěváček, o velmi hezkou, vlnadnou a sexuálně náruživou ženu. K přídomku Pyskatá či dokonce Tlamatá snad přišla kvůli svým výrazným smyslným rtům. Zdá se, že mladičká, vlastně ještě zpola dětský Jan Jindřich se své o čtyři roky starší, po sexu neustále bažící manželky bál. Naopak ona zřejmě usoudila, že se chová jako nekňuba, a z hloubi duše jím pohrdala. Při své přímočarosti a výřečnosti se se svými názory na nedospělého chotě nijak netajila, a tak se pověsti o nesouladu v intimním životě mladičkého páru brzy donesly k římskému císaři Ludvíku Bavorovi. A toho napadlo, že by díky tomu mohl Lucemburkům vyfouknout Tyroly a Korutany. Když pak Markéta projevila zájem o císařova syna Ludvíka Braniborského, byla ruka v rukávě.

Počátkem listopadu 1341 si Jan Jindřich vyjel se svou českou družinou z hradu Tirol na lov. Jenže Markéta odtud mezitím s pomocí tyrolských šlechticů vyhnala české služebnictvo, a když se její manžel vrátil, už ho nepustila dovnitř a ještě se mu vysmívala z hradeb. Janu Jindřichovi nakonec nezbylo než se s dlouhým nosem vrátit do Čech a na situaci nic nezměnily ani diplomatické základy jeho bratra Karla a otce Jana.

Nám neznámý letopisec se nad Markétiným činem, nepochybně z dálky dirigovaným Ludvíkem Bavořem, rozhořčoval těmito slovy:

Moravský markrabě Jan Jindřich v Jihlavské právní knize Jana z Gelnhausenu

„Nebylo po staletí slýcháno, že byl mocný a urozený kníže a pán tak zákeřně podlou lstí a proradnými úklady zbaven tak krásné země i vlastní manželky. A tak (Karel) prozkoumavše mnoho návrhů, vyjádřili se v ten smysl, že by nikterak nebylo vhodné ani čestné, aby se Jan Jindřich, který byl vyhnán a vypuzen z hrabství tyrolského a z jiných svých panství zlomyslným a lstivým úradkem svých lidí, opět vrátil do tyrolského hrabství a uvázal se v ostatní

svá panství, ani aby zpět přijal manželku, kterou, když se poskvnila tak ohavným hříchem cizoložství, by nemohl již nikdy zahrnovat sladkými objetími ani manželskou láskou tak, jak toto vyžaduje stav manželský, bez pocitu hnusné ošklivosti.“

Autor předcházejících řádků zmiňuje „hřích cizoložství“. Po pravdě řečeno, nemáme důkazy o tom, že by Markéta svému dětskému choti „zahýbala“. Zdá se to však pravděpodobné. Při své naruživosti jistě nemohla zůstat trvale neuspokojena a čekat až na nového ženicha. Ale dost možná, že onen nastávající Ludvík Braniborský byl už někde poblíž. Vždyť Jana Jindřicha vyhnala 2. listopadu 1341 a okamžitě ohlásila, že se s ním rozvádí pro impotenci. Ženichův otec císař Ludvík Bavor ani nevyčkal na církevní zrušení manželství a sám o své vůli prohlásil předchozí Markétin sňatek za neplatný. Odůvodnil to tak, že rozhoduje „v souladu s božským zákonem“. Už 10. února následujícího roku se tak vdávala za císařova syna, jemuž otec jako římský císař v rozporu se všemi dohodami pohotově udělil Tyroly a Korutany v léno. A Markéta si při druhé svatbě pyšně nasadila na hlavu panenský věneček. „Nyní již nebylo pochyb,“ dodává k tomu český historik Jiří Spěváček, „že Lucemburkové byli zahnáni do vyhroceného nepřátelského postoje proti císaři Ludvíkovi a že užijí všech prostředků, aby se nejen sami zachránili, ale aby stále více provokujícího císaře zničili.“

Tvůrce blahobytu moravské země

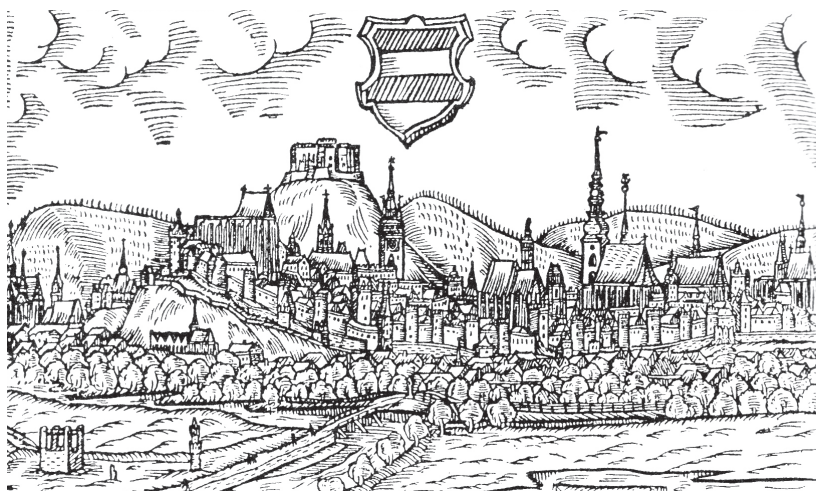
Jak to všechno dopadlo, už víme. Nás teď bude zajímat, jak si v následujících letech vedl mladičkový Jan Jindřich. Na jednu stranu byl

zřejmě tuze rád, že se náruživé a mimořádně svérázné a emancipované Markéty zbavil. Velice ho však jistě trápil uváděný důvod rozvodu – údajná impotence. Žádný muž nemá radost z toho, je-li veřejně zpochybňována jeho mužnost. Platilo to v temném středověku stejně jako dnes. Kronikář Beneš Krabice z Weitmile k tomto případu uvádí:

„Téhož roku (1349) pan Karel, král římský a český, udělil moravské markrabství svému vlastnímu bratru Janovi, kdysi vyhnanému z Tyrol. Ten si následujícího roku vzal... za manželku Markétu, dceru opavského vévody Mikuláše, s níž zplodil tři syny... I byla smazána pohana na něm tkvící a lhali ti, kteří tvrdili, že není schopen plodit děti, když tenkrát byl kníže chlapcem a úplně mlád. Byl tedy připraven o manželku a zemi bez příčiny...“ A – jistě ne bez vítězného zadostiučinění – dodal: „Mezi tím (před rokem 1349) měl také s nějakou svobodnou ženou syna, jenž se později stal proboštem vyšehradským. Jeho jméno bylo Jan. A tak očistil skvrnu impotence neprávem mu připisovanou.“

Zbývá doplnit a upřesnit, že Jan Jindřich měl ve skutečnosti s Markétou, dcerou Mikuláše II. z rodu opavských Přemyslovců, celkem šest dětí. Nejstarším synem byl Jošt, narozený v roce 1351, který vzhledem k tomu, že Karel IV. dlouho postrádal mužského potomka, měl velkou naději stát se českým králem. O rok později následoval Jan Soběslav a v roce 1354 Prokop. Kromě nich měl Jan Jindřich s Markétou Opavskou ještě dcery Kateřinu, Alžbětu a Annu.

Po smrti své druhé choti pojal za ženu Markétu Rakouskou, dceru vévody Albrechta II. Habsburského a vdovu po Meinhardovi Tyrolském. Je ironií osudu, že tento Meinhard byl synem Markéty Pyskaté, první manželky Jana Jindřicha. Markrabě tak byl se svou

Nejstarší pohled na Brno

třetí manželkou spřízněn ještě před tím, než se s ní oženil. A když Markéta Rakouská už v roce 1366 v Brně zemřela, oženil se Jan Jindřich ještě počtvrté, a napodobil tak svého staršího bratra Karla IV. Tentokrát se stala jeho chotí Alžběta Oettingenská, pocházející ze starého švábského rodu. Obě tato manželství už zůstala bezdětná. Ale co na tom? Vždyť si už prvním synem, levobočkem Janem, dokázal, že je chlap. A na tom mu asi po traumatech s Markétou Pyskatou záleželo nejvíc.

Jako moravský markrabě sídlil Jan Jindřich na brněnském hradě Špilberku, který zvelebil. Na jižních svazích pod hradem nechal pěstovat vinnou révu, a tak přispěl k budoucí slávě moravského vinařství. Samotnému městu Brnu udělil řadu důležitých privilegií a v roce 1350 zde založil augustiniánský klášter s chrámem Zvěstování Panny Marie a sv. Tomáše. Pro klášter mu starší bratr Karel IV.

věnoval byzantsko-italský obraz Černé Madony, který je dodnes umístěn na hlavním oltáři. V chrámu nechal zřídit hrobku moravských markrabat, ale nakonec tu byl pohřben pouze jeho nejstarší syn Jošt. Klášter byl původně zbudován mimo město v sousedství městských hradeb, ale po jejich prolomení se stal součástí Brna a dnes je jednou z dominant Moravského náměstí. Historik Rudolf Dvořák pochválil dobu markrabství mladšího bratra Karla IV. těmito slovy: „Obyvatelstvo moravské, majíc zajištěnu bezpečnost majetku, dopracovalo se záhy v městech i na venkově kvetoucího blahobytu.“

Jan Jindřich zemřel o tři roky dříve než Karel IV., a to 12. listopadu 1375. Historikové na něm oceňují, že byl svému staršímu bratrovi upřímně oddán a dobrovolně rezignoval na velkou evropskou politiku, což byl v lucemburské rodině, kde až příliš často propukaly spory, jev velmi vzácný.

Počátek markraběcí války

Ještě před smrtí svěřil Jan Jindřich vládu na Moravě všem třem synům dohromady; všichni zdělili titul moravských markrabat, ale nejstarší, tehdy čtyřiaadvacetiletý Jošt, měl být jejich lenním pánem s titulem „pán země moravské“. Sotva však otec vydechl naposled, mezi potomky vypukly spory dědictví a posléze bratrovražedná válka. První napadl otcův odkaz prostřední Jan Soběslav, který požadoval po nejstarším Joštovi peníze nebo statky. Naštěstí jejich strýc Karel IV. silou své autority přinutil v roce 1377 oba bratry k dohodě.

Jan Soběslav byl jako druhorozený podle tehdejších zvyklostí otcem určen k duchovní dráze. V roce 1380 se stal brněnským

kanovníkem, krátce na to byl zvolen litomyšlským biskupem a teprve pak vysvěcen na kněze. Jako litomyšlský biskup se dostal do sporu se svým církevním nadřízeným, pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, v němž se ho rázně zastal jeho bratranec, český král Václav IV. V roce 1387 se Jan Soběslav proti vůli papeže Urbana VI. stal olomouckým biskupem. Papež, který si nechtěl znepřátelit českého a zároveň i římského krále, nakonec celou záležitost vyřešil diplomaticky tím, že Jana Soběslava raději jmenoval patriarchou v Aquileji, měste ležícím na pobřeží Jaderského moře mezi Benátkami a Terstem. Zde pak prostřední syn Jana Jindřicha v říjnu 1394 zemřel.

Po jeho smrti vypukl mezi zbývajícími bratry Joštem a Prokopem spor o jeho moravské statky. Podle otcovy závěti je měl získat nejmladší Prokop, jenže zatím si je ponechal Jošt, který je měl ve správě. Vzájemný konflikt mezi oběma bratry byl však ve skutečnosti ještě starší a propukl hned po smrti císaře a krále Karla.

Moravský markrabě Jošt na vyobrazení z Jihlavské právní knihy Jana z Gelnhausenu

Prokop začal tehdy vytvářet ozbrojené rytířské družiny, s jejichž pomocí ovládl většinu moravských statků Jana Soběslava, a to hrady Bzenec, Tepenec, Ostroh a Rokštejn a také města Ivančice, Pohořelice, Uherský Brod a Uherský Ostroh. Dokonce se hodlal zmocnit vnitřním převratem Olomouce, ale jeho záměr se nezdařil. Na Prokopovu stranu se postavil jeho bratranec Václav V., kdežto další bratranec, uherský král Zikmund, podporoval Jošta.

V roce 1393 oblehlo uherské vojsko Prokopem držžený Bzenec. Král Václav IV. vyzval obě strany k jednání, k němuž jako prostředníka přizval bavorského vévodu Fridricha. Jenže na hostině, která se odbývala v prosinci 1393 na Pražském hradě, se kdosi pokusil oba otrávit. Zatímco Václav se uzdravil, Fridrich cestou domů do Bavor v Budějovicích zemřel. Stín podezření samozřejmě padl na Jošta – a především na Zikmunda.

Vězeň na Karlštejně

V následujícím roce se Jošt proti Václavovi spojil s panskou opozicí v čele s Jindřichem z Rožmberka a Otou z Bergova a měl podíl na jeho zajetí a dočasném uvěznění. Sám se přitom nechal jmenovat hejtmanem Českého království. Václav byl sice po půl roce díky zásahu svého nejmladšího bratra Jana Zhořeleckého propuštěn, ale situace se nijak neuklidnila. Prokopovy roty zatím na Moravě plenily statky olomouckého biskupství a obsadili Kojetín, odkud napadaly Joštova stoupence Bočka z Kunštátu.

V červnu 1395 pozval Václav IV. svého bratrance Jošta k jednání na Karlštejn. Vystavil mu sice ochranný glejt, ale ve skutečnosti

myslel na pomstu. Na svého bratrance se obořil slovy: „Ty jsi zavinil, že mne páni napadali, mou zemi pustoší a silnice hynou, ty jsi vzal obchodníkům mnoho majetku v zemi proti právu a bude lépe, když zahyneš ty, nežli má země a lidé!“

Jošt byl na Karlštejně uvězněn, ale král ho už po necelém měsíci musel na nátlak českých pánů propustit. Na podzim 1396 pak Jošt využil dočasného míru s Prokopem a v Rakousích sjednal brannou jednotu s habsburskými vévody Albrechtem IV. a Vilémem, která měla donutit Václava IV. k větší povolnosti. Český král se s ním pak raději smířil a doživotně mu přiřkl Horní a Dolní Lužici, které po předčasné smrti Jana Zhořeleckého neměly pána.

V roce 1398 však Prokop znovu zahájil válku proti Joštovi. Jeho vojsko obsadilo Pohořelice a Staré Hobzí a olomoucký biskup Jan Mráz se obrátil na uherského krále Zikmunda s žádostí o ochranu. Zikmund mu ochotně vyhověl, Uhři překročili hranice Moravy – a Prokop na oplátku vpadl do Horních Uher. Zikmundovo vojsko zatím dobylo jeho hrady Tepenec a Plankenberk u Svitav. Prokopovi ozbrojenci se zase pokusili zablokovat cesty k Brnu. Jenže při protiútoky Brňanů byli odraženi a více než padesát jich bylo zajato a oběšeno.

Nezdařené přepadení Jihlavy

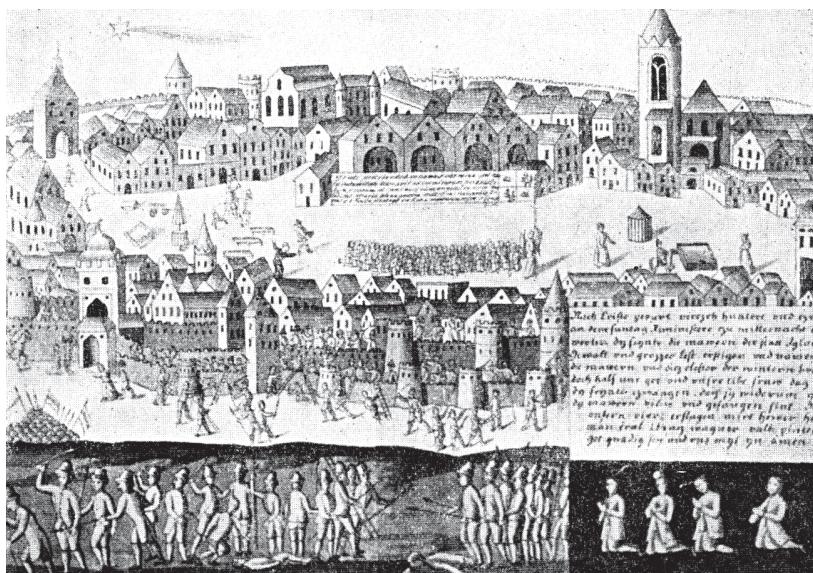
V roce 1402 si Prokopovy družiny troufaly dokonce na královské horní město Jihlavu, v té době po Brnu druhé největší na Moravě. Důvodem bylo uvěznění šlechtice Heřmana z Bukové, který se za jakousi rvačku ocitl v jihlavském vězení. Po pěti týdnech byl sice na zákrok mladšího moravského markraběte Prokopa propuštěn,

Jošt, zpodobněný v Norimberské kronice

ale jeho švagr Zikmund z Křižanova a zkušený válečník Jan Sokol z Lamberka se spolu s dalšími šlechtici rozhodli, že se Jihlavským pomstí.

V noci 19. února 1402 „vydali se na cestu do Jihlavy jdouce tak, aby dospěli k hradbám někdy po půlnoci,“ píše barokní dějepisec a moravský historiograf Tomáš Pešina z Čechorodu. „Tu pak postavivše žebříky, jež s sebou přinesli, v největší tichosti začali vystupovat na hradby v oné části, kde viděli klášter minoritů, a zvolna vnikali do samotného kláštera v čele s nadmíru odvážným Zikmundem a Sokolem, hodlající odtud co nejrychleji vyrazit k obsazení nejprve sousední brány, potom ostatních, i samého náměstí, jakmile by se dostali všichni dovnitř. Vtom však ozvalo se z předměstí volání nějaké ženy, která je spatřila, jak postupují tichým pochodem... Stráže, které hlídaly u velmi blízké brány, uslyšeše toto volání, zprvu jen slabé, ale neustále hlasitější, bez prodlení probudily měšťany hlasem trub...“

Dobový obraz přepadení Jihlavy v roce 1402

Noční přepadení bylo prozrazeno a v klášterní zahradě a jihlavských ulicích propukl boj. Zikmund z Křižanova, Jan Sokol z Lamberka a jejich lidé se museli dát na ústup. Většine útočníků se podařilo uniknout, ale sedm z nich bylo jihlavskými měšťany zabito a dvanáct zajato.

Zajetí markraběte Prokopa

Přepadení Jihlavy volalo po trestu a Prokop, který s ním byl nikoli neoprávněně spojován, se raději uchýlil na královský hrad Bezděz v severních Čechách. Poté, co Zikmund zajal svého bratra Václa-

va IV., pokusil se spolu s Joštem zmocnit také Prokopa. Společně oblehli Bezděz, ale ten byl vzhledem ke své poloze prakticky nedobytný. Proto se uchýlili ke lsti a slíbili svému příbuznému volný odchod. Prokop zvážil své možnosti a s jejich nabídkou souhlasil. Sotva však opustil pevné hradní zdi, byl zajat. Zikmund ho pak věznil v Prešpurku a ve Vídni.

Mezitím se Prokopovi straníci v čele s nám už známým Janem Sokolem z Lamberka a Hynkem z Kunštátu řečeným Suchý Čert zmocnili Znojma. V létě 1404 je zde oblehl Zikmund spolu s rakouským vévodou Albrechtem IV. Obráncům se přesto podařilo zajistit zásobování města a navíc v táboře obléhatelů propukla epidemie úplavice. Onemocněli přitom jak uherský král, tak také rakouský vévoda. Zatímco však Albrecht nemoci podlehl a v pouhých sedmadvaceti letech zemřel, Zikmunda se jednomu vídeňskému lékaři podařilo zachránit velmi svérázným způsobem. Dobový kronikář o tom vypravuje: „Pověsili krále vzhůru nohama, takže králi spočívala hrud' na podložce na zemi, to trvalo asi čtyřiaadvacet hodin; vyšlo mnoho špatného a neřádného z krále, neboť byl tak nemocen, že každý mu bral naději na život. Tu řekl lékař: ‚Jestliže jed vyjde spodem ven, přirozenost nemůže mít z toho škody.‘ Tedy dal lékař to nejlepší, čím mu Bůh pomohl, takže se král uzdravil.“

Roty Jana Sokola a Hynka z Kunštátu sice uhájily Znojmo před mnohatisícovým vojskem Zikmundovým a Albrechtovým, ale nakonec doplatily na nespokojenost znojemských měšťanů. Těm se v únoru 1405 podařilo vylákat Hynka z Kunštátu z města a v jeho nepřítomnosti otevřeli brány oddílům markraběte Jošta. Neudělali to zadarmo, vždyť jim za to slíbil odpuštění daní na šest let. Moravské války, při nichž sbírali bojové zkušenosti i někteří budoucí husitští hejtmané včetně Jana Žižky, tím skončily.

Pohled na Znojmo v šestnáctém století

Mladší markrabě zatím ve vězení z dlouhé chvíle skládal básně plné hořkosti:

„V cizí zemi host, smutku mám až dost, ta tam má radost. Z vlasti jsem vypuzen a z Moravy vyhozen. Jsem tu jako venkovan, nej-sprostěji udolán. Kdybych byl rytířem, harcoval bych, kdybych byl lotrem, drancoval bych. Nejsem rytíř, ani lotr, jsem jen praubohý žáček – kmotr. Uhři, to jsou pánové! Kdepak, spíše lotrové! Satan, ten je sebere a pak všechny posere!“

Po svém propuštění se zřekl nároků na Moravu a všechny své nemovitosti daroval kartuziánům z Dolan u Olomouce. Sám se uchýlil do kartuziánského kláštera v Králově Poli u Brna, kde už 24. září 1405 zemřel. Příčinou jeho smrti prý byla těžká dna, kterou si uhnal ve vězení. Nikdy se sice neoženil, ženám se však nevyhýbal. Potvrzuje to jeho levobočný syn Jiří, který v dospě-

losti vstoupil do benediktinského řádu a pobýval v proslulém klášteře Monte Casino. Skonal až v roce 1457 v jihoněmeckém Augšpurku.

Prokopovo hodnocení z pera historiků se různí. Zatímco Jiří Spěváček píše, že byl mezi svými příbuznými „jediným, kterému leželo na srdci blaho státu a krále, a nikoliv jen jeho vlastní“ a František Michálek Bartoš připomíná, že vynikal „jak krásou těla a postavou, velkou chytrostí ducha i výmluvností, tak uměním a zkušenostmi válečníka,“ velmi ostře se o něm vyslovuje Rudolf Dvořák. Podle něho byl „surovým rytířem a lupičem a jeho smrt byla pro Moravu velkým ulehčením.“ Můžete si tedy vybrat...

Na tři měsíce římským králem

Po bratrově skonu složil Jošt, nyní pán celé Moravy, českému králi Václavovi IV. slib věrné pomoci. Dalšího bratrance Zikmunda si Jošt naklonil půjčkou větší sumy peněz, za kterou od něj dostal do zástavy Branibory i s právem kurfiřtského hlasu.

Podle starých letopisců byl nadprůměrně vysoký Jošt Lucemburský „muž velice zchytralý, ziskuchtivý, lakomý a zemí žádostivý“. Zároveň mu však přiznávali pověst „nejučenějšího knížete svého věku a velkého milovníka knih“. Například mistr Jan Hus pro něj pořídil překlad jednoho ze spisů anglického náboženského reformátora Johna Wycliffa.

Jošt byl celkem dvakrát ženatý. První jeho manželkou byla dcera opolského vévody Vladislava Alžběta, druhou pak dcera dalšího opolského vévody Bolka Anežka. Obě manželství zůstala bezdětná. Jošt byl zřejmě neplodný.

Začátkem října 1410 byl ve Frankfurtu nad Mohanem překvapivě zvolen římským králem, když ve volebním klání porazil svého bratrance, uherského krále Zikmunda. Rozhodující hlas mu dal právě jeho druhý bratranec Václav IV. za slib, že ho Jošt na oplátku uzná za „staršího krále římského a budoucího císaře“.

Jenže královské korunovace v Cáchách se už Jošt nedočkal. Nečekaně zemřel 18. ledna 1411 na zeměpanském hradě Špilberku v Brně. Už tehdejší letopisci se domnívali, že byl – stejně jako jeho bratranec Jan Zhořelecký – otráven. Travič však zůstal neznámý a spolu s ním i odpověď na otázku, zda měla Joštova vražda zabránit jeho cášské korunovaci a snad otevřít cestu k říšskému trůnu jeho bratrancovi Zikmundovi. František Palacký k Joštově smrti uvádí: „Pravilo se, že mu podáno bylo jedu v kaši, a nešťastník, kteréhož tím zločinem vinili, potom v Českém Brodě mučen i za živa čtvrcen jest u přítomnosti mnoha královských purkrabí a poslů z měst českých. Zprávy však určitější a podrobné o nenadálé oné smrti nezachovaly se potomstvu.“

Jisté je jedno: v Joštovi zemřel poslední moravský Lucemburk.

Otci zcela nepodobný, rozkoším oddaný

V knize amerického historika Chada Dentona Největší krutovládci Evropy najdeme kupodivu i českého krále Václava IV. Jeho zařazení našince poněkud překvapí, vždyť v našem povědomí existuje tento nejstarší syn Otce vlasti Karla IV. jako oblíbený lidový panovník, o němž pochvalně píše Alois Jirásek ve Starých pověstech českých: „Král dbal velmi spravedlnosti, aby se dala od bohatých chudým, a sám k tomu přihlédal. Nejednou se přestrojil za dělníka, za chudého řemeslníka nebo za studenta a šel mezi pekařky chleba kupovat. Byl-li chléb hodný, spravedlivé váhy, zaplatil jej a odešel. Shledal-li však, že je špatný a malé váhy, dal se poznati, a pobrav v krámě všechen chléb, kázal ho dáti chudým nebo rozdati do škol potřebným žákům. Pekaře pak ztrestal pokutou na statku nebo ho dal v koši zmáchat ve Vltavě...“

Vedle těchto pověstí, osobě krále Václava příznivých, však existují i další, které ho naopak zobrazují jako krvežíznivého tyrana. Tak podle zaháňského opata Ludolfa, jenž byl jeho současníkem, Václav IV. „nebyl ani tak králem jako spíše katem Českého království“ a údajně „všem způsobil násilí“. Dokonce mu připisuje záměr zapálit Prahu, aby se mohl jako císař Nero kochat pohledem na ob-

rovský požár. Také o něm tvrdí, že když pobýval ve slezské Vratislavi, dal vlastního kuchaře upéci na rožni za to, že mu nepřipravil jeho oblíbené jídlo.

Další z Václavových současníků kronikář Jan z Posilge o něm píše, že „český král neustoupil od svého bláznovství; dosud chodí v noci po Praze ke kameníkům a sochám, které tam spatří, uráží hlavy a rozbíjí je.“ Vzdělaný zeman a Husův názorový předchůdce Tomáš Štítný ze Štítného zase Václava osočuje: „Kam král zajde, dá-li nad sebou ukrutnosti, smilstvu a dětinné mysli panovati?!“

Brabantský diplomat a kronikář Edmund de Dwynter uvádí, že král Václav prý chtěl jednou v opilém stavu zjistit, jak se cítí a na co myslí odsouzenec v okamžiku své popravy. Přikázal proto svému katovi, aby mu setnul hlavu. Kat byl naštěstí strážlivý, stěti pouze předstíral a udeřil panovníka pouze plochou svého meče. Král pak vstal, přikázal katovi, aby si sám klekl, zavázal mu oči a stál ho doopravdy. Jindy se údajně stalo, že Václav potkal na honu v lese mnicha a zabil ho šípem. Svým průvodcům a lovcům se chlubil, že zastřelil nějaké neznámé divoké zvíře. Když ho upozornili, že usmrtil mnicha, odpověděl, že mnich má být v klášteře, a ne se potloukat po lese. Týž autor také zmiňuje, že král spatřil jednou na kterémsi zdi v Praze nápis: „Václav je druhý Nero!“ Když to přečetl, údajně hned vzal křídu a připsal k tomu: „Jestliže jsem jím nebyl, stanu se jím!“

Václav IV. si však především vysloužil přídomek Líný nebo také Opilec. Podle letopisce Ondřeje z Řezna byl „výborným společníkem, moudrým a zdvořilým knížetem“, ale jen tehdy, když pil „pro radost nebo strážlivě“. Pražský kanovník Pavel Žídek o něm zase velmi neuctivě napsal: „Byl žráč a opilec.“

Korunovace dvouletého dítěte

Václav IV. se narodil 26. února 1361 v Norimberku, v době, kdy zde při příležitosti říšského sněmu pobývali jeho rodiče, Karel IV. a jeho třetí manželka Anna Svidnická. Císař se v něm konečně – ve svých už pětáctyřiceti letech – dočkal dědice. Snad tato okolnost způsobila, že svého vytouženého syna zahrnul až opičí láskou.

Už v roce jeho narození se pro něj pokusil získat jako učitele Franceska Petrarku. Velký italský básník však se však raději velmi zdvořile omluvil. A v roce 1363 nechal císař přes protesty pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic teprve dvouletého Václava korunovat českým králem. Chlapeček však důstojnost obřadu poněkud zkazil, když, jak zaznamenal letopisec, „v té chvíli plakal náramně a zesral oltář sv. Mauritia...“ Jako sedmiletý byl Václav jmenován do čela zemské správy. A aby předem pojistil kontinuitu Lucemburků na říšském trůnu, dal v roce 1376 Karel IV. zvolit a korunovat teprve patnáctiletého syna římským králem, když před jeho volbou říšské kurfiřty-volitele zkorumpoval stříbrem a výsadami. Když se pak Václav IV. po otcově smrti jako sedmnáctiletý ujímal vlády, vzhledem k jeho výchově se mu panovnické povinnosti už předem znechutily. Zřejmě proto hledal únik v loveckých zábavách a bujarých pitkách se šlechtickými kumpány či ve společnosti nevěstek a lazebnic.

Václav, nejstarší syn a dědic Karla IV., se stejně jako jeho starší sestry stal významnou figurou na otcově sňatkové šachovnici. Dokonce tou nejvýznamnější, vždyť měl být budoucím českým a římským králem a v Karlových představách jistě také císařem. A jako takový si nemohl vzít jen tak nějakou nevěstu. Císařský otec si musel v tomto ohledu dávat opravdu mimořádně záležet.

Král Václav IV. na dobové ilustraci

A tak svého syna už krátce po jeho narození zasnoubil s o tři roky starší Alžbětou Hohenzollernskou, dcerou svého věrného spojence a norimberského purkrabího Fridricha V. a jeho manželky Alžběty Míšeňské. Svatební smlouvu potvrdili jako svědkové pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, císařův kancléř Jan ze Středy, saský vévoda Rudolf, braniborský markrabě Ota a další hodnostáři.

Ze zasnoubení však čtyři roky nato sešlo, protože se objevila politicky mnohem výhodnější nevěsta. A je ironií dějin, že tato odmítnutá snoubenka z rodu Hohenzollernů, kteří to v devatenác-

tém století dotáhli až na německý císařský trůn, se nakonec provdala za Ruprechta III. Falckého, jenž v roce 1400 nahradil právě Václava IV. na trůnu římských králů.

Když v červenci 1365 nečekaně zemřel Karlův nepříjemný sok – a zároveň zeť – Rudolf IV. Habsburský, rozhodl se císař navázat pevnější vztahy s uherským králem Ludvíkem I. Jistě měl v živé paměti, jak se právě Ludvík dal strhnout ke spojení s nebezpečným Rudolfem. Ještě téhož roku se tedy rozjel do Budína, aby uherskému králi nabídl smlouvu o sňatku čtyřletého Václava s Ludvíkovou neteří a předpokládanou dědičkou uherského trůnu Alžbětou, která byla dcerou králova bratra Štěpána. Že byla o sedm let starší než Václav, to by nás nemělo udivovat. Podstatný byl politický zisk pro lucemburský rod.

Ludvík I. s císařovou nabídkou souhlasil a už 27. února 1366 veřejně přislíbil, že se jeho neteř provdá za mladého českého krále. O dva a půl měsíce později sdělil Karel bratřím Gonzagovým, císařským vikářům města Mantovy, že „Václav, český král, náš syn, uzavře... do čtyř týdnů manželství s neteří uherského krále a bude s ní také spát a Uherské království připadne jejich dědicům“. Těžko si dokážeme představit, že by si pětiletý chlapec v noci užíval s dvanáctiletým děvčetem, nicméně tento list svědčí o císařově pevném a – zdálo by se – neměnném rozhodnutí.

Jenže ke svatbě, kterou sliboval, ve stanoveném termínu nedošlo. Zřejmě proti ní byla uherská královna Alžběta Bosenská. Plánovaný sňatek byl stále oddalován a v prosinci 1369 nakonec i zrušen. Celá záležitost byla 5. března 1370 uzavřena prohlášením princezny Alžběty o tom, že všichni zúčastnění jsou zproštěni svých slibů, „poněvadž se nám uskutečnění tohoto svazku z jistých důvodů znelíbilo a pan císař připustil jeho rozvázání“.

Královnu prý zadával pes

Karel IV. skutečně nic nenamítal už proto, že se mu znovu naskytl ještě zajímavější partie. Momentálně totiž potřeboval pevněji připoutat nedávno získané Braniborsko k zemím Koruny české a zpřetrhat rýsující se spojení bavorských Wittelsbachů s uherským a polským králem. Prostředkem k tomu se měl stát Václavův sňatek s Johanou Bavorskou, dcerou dolnobavorsko-straubingského vévody Albrechta I. Wittelsbašského a jeho první manželky Markéty, dcery břežského vévody Ludvíka I. Vévoda Albrecht byl nabídkou zjevně velmi potěšen a už 13. června uzavřel s Karlem IV. svaatební smlouvu; a 29. září 1370 se devítiletý Václav v Norimberku oženil s o pět let starší Johanou.

Tělesné soužití dětských manželů bylo však z pochopitelných důvodů odloženo až do roku 1376. Počátkem října se císař s Václavem a Johanou vrátil přes Cheb a Karlštejn do Prahy, kde 17. listopadu arcibiskup Jan Očko z Vlašimi korunoval novomanželku na českou královnu. Už citovaný Beneš Krabice z Weitmile k tomu dodává: „Byl přítom přítomen náš pan císař a jeho syn, pan Václav, náš král,

Václav IV. jako středověký módní hejsek

ve svém majestátu a po osm dní se na Hradě a v městě pražském nepřetržitě konala velká hostina.“

Mladá královna prý sice nebyla žádná velká krasavice, ale velmi rychle se szila s prostředím pražského dvora a brzy se naučila česky. V kronikách se o ní dočteme jen zřídkakdy. Při pohřbu císaře Karla IV. stála po boku své plačící tchyně Alžběty Pomořanské spolu se sto pannami, oděnými do černých šatů. V dalších letech však nápadně často pobývala na královském hradě v jihočeském Písku. Například od císařovy smrti zde žila prakticky celý rok.

Důvodem byly nejspíše vážné rozepře s tchyní, císařovnou vdovou Alžbětou Pomořanskou, která s energičností a vehemencí sobě vlastní chtěla mít na Pražském hradě nejdůležitější slovo. Alžběta byla navíc poněkud alergická na otcem rozmazleného krále Václava IV., kterému v té době bylo teprve sedmnáct let. Václav se nejspíše nedokázal své manželky zastat, a proto mírná a zakřiknutá Johana raději volila ústup a stáhla se do Písku. Král sem za ní často zajížděl. Například 12. května 1379 vydal na píseckém hradě privilegium ve prospěch místního kláštera dominikánů a 21. září téhož roku zde přijal kardinála-legáta Pilea de Prato, jenž dojednával svatbu Václavovy nevlastní sestry Anny s anglickým králem Richardem II.

Johana zemřela náhle a za ne zcela vyjasněných okolností v noci 31. prosince 1386 na Karlštejně. Na svědomí ji prý měli Václavovi lovečtí psi, patrně se jednalo o plemeno německé dogy, tehdy používané k lovu na černou zvěř, jeleny a vlky. Panovník byl jimi tak nadšen, že pověřoval své vyslance, aby mu je přivázeli z různých evropských zemí. Tito psi s ním dokonce spávali v jeho ložnici. Podle Václavova současníka, brabantského kronikáře a diplomata Edmunda de Dyntera, se královna uprostřed noci probudila, potmě hledala pod postelí nočník a nešťastnou náhodou přítom

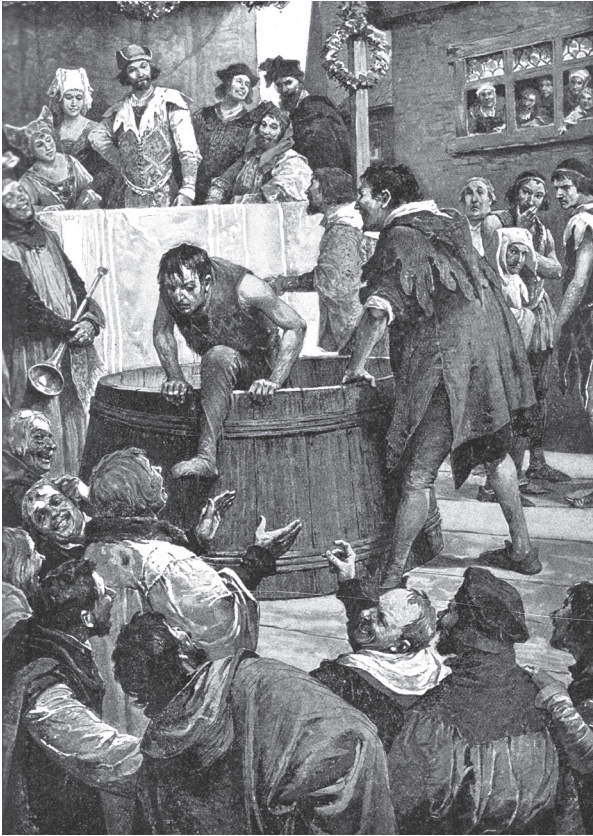
šlápla na jednoho z manželových velkých loveckých psů. Vylekané zvíře vyskočilo a prokouslo jí hrdlo. Jiná verze této události tvrdí, že Johanu pokousal pes nemocný vzteklinou a ona do rána zemřela na následky utrpeného zranění.

Někteří historikové však pochybují o hodnověrnosti této události a královninu náhlou smrt ponechávají bez vysvětlení. Rudolf Urbánek tvrdí, že Johana pravděpodobně zemřela na mor, ačkoliv žádné jiné úmrtí na morovou nákazu nebylo v té době v Čechách zaznamenáno. Nicméně skutečnost, že Václavova smečka loveckých psů byla značně nebezpečná svému okolí, potvrzuje i jiný případ. Rok před onou karlštejnskou tragédií jeden těchto psů napadl a ošklivě pokousal královského hofmistra Konráda Krajíře z Krajků, tedy muže zodpovědného za zásobování dvora, kterého tato zvířata musela dobře znát. Přesto málem došlo k neštěstí.

Smuteční obřady za tragicky zesnulou Johanou Bavorskou trvaly několik dní, než byla 12. ledna 1387 uložena do královské hrobky pod kněžištěm svatovítské katedrály. Pohřbu se zúčastnila císařovna vdova Alžběta Pomořanská i moravský markrabě Jošt, sám Václav však chyběl. Někteří historikové tvrdí, že ho prý sklátil žal. Jenže díky svědectví letopisců víme, že se v době Johanina pohřbu sebral a odjel z Prahy na svůj oblíbený hrad Žebrák. Jeho první manželka mu zjevně k srdci příliš nepřiřostla – a možná mu byla zcela lhostejná.

I druhá královna byla z Bavor

Král Václav IV., jak píše historik Jiří Spěváček, „na nový sňatek příliš nespěchal, neboť ve svém okolí měl dostatek mladých a krás-

Kouzelník Žito předvádí na svatbě Václava IV. a Žofie Bavorské jeden ze svých kousků (ilustrace Věnceslava Černého k Jiráskovým Starým pověstem českým)

ných dívek, v jejichž společnosti se rád zdržoval. I ony byly dostatečně silným poutem, které jej vázalo k okruhu bezstarostných oblíbenců, hovících lovům, bujným zábavám při opojném víně ve společnosti půvabných žen...“ Teprve z července 1388 pochází

informace, že se Václav ucházel o ruku princezny Jany, dcery aragonského krále Juana I. Tehdy měl zájem o nevěstu až ze severozápadní části dnešního Španělska. Lucemburkovým jménem jednal o sňatku kostnický biskup Jindřich Bayer, který zároveň působil jako kaplan papeže Urbana VI. Ze sňatku nakonec sešlo a historik Spěváček naznačuje, že zájem měla spíše aragonská strana než sám Václav.

Ale na podzim roku 1388 už potkal římský a český král svou novou nevěstu. Na pražský dvůr přijel bavorský vévoda Fridrich Wittelsbašský a ve vévodově doprovodu se objevila i jeho dvanáctiletá neteř Žofie. Její půvabná tvářička prý Václava IV. doslova očarovala. Žofie Bavorská se narodila v roce 1376 v Mnichově jako dcera bavorského vévody Jana II., nepřítel významného příslušníka rodu Wittelsbachů, a jeho manželky Kateřiny z Gorice. Žofie vypadala starší, než kolik jí ve skutečnosti bylo; sedmadvacetiletý vdovec jejím půvabům neodolal a okamžitě požádal o její ruku. Žádost měla samozřejmě i svůj politický podtext. Prostřednictvím další bavorské nevěsty Václav hodlal udržovat s výbojným Wittelsbachy dobré vztahy, a vlastně tak pokračoval v politice svého císařského otce.

Svatba Václava a půvabné Žofie se konala už 2. května 1389 v Chebu, druhý den po zahájení říšského sněmu. Podle Jiřího Spěváčka „svatební obřad provedl nejspíše králův kancléř, zvolený kamminský biskup Jan. O tom svědčí zpráva vyslanců města Štrasburku v Chebu z 3. května 1389, kdy je mezi účastníky jmenován i biskup z Prahy. Poněvadž jím nemohl být arcibiskup Jan z Jenštejna, byl jedinou osobou s biskupskou hodností na pražském dvoře králův kancléř Jan.“ Svatební veselí trvalo celých osm dní a svatebčany bavili muzikanti a kejklíři, mezi nimiž prý nad jiné vynikal pověstný kouzelník Žito. Ten údajně zcela znemožnil své

konkurenty z Bavorska. Ale možná je to jenom pověst, kterou nám tak půvabně převyprávěl Alois Jirásek.

Na korunovací českou královnou si Václavova druhá choť musela dlouhých jedenáct let počkat. Důvodem neustálých odkladů snad byly královy ostré spory s arcibiskupem Janem z Jenštejna. Možným vysvětlením jsou také panovníkovy napjaté vztahy k českým pánům, kteří ho dokonce v roce 1394 zajali a věznili. Královnina korunovace se odbývala ve svatovítské katedrále 15. března 1400 přesně podle korunovačního řádu Václavova otce Karla IV. Průvod zahajovali staroměstští konšelé v šatech tmavočervené barvy, za nimi následovali nejvyšší církevní hodnostáři a pak kráčela sama královna. Nad prostovlasou Žofii nesli přední čeští páni pozlacená nebesa, na hlavě měla perlový věnec a oděna byla do pláště podobného kněžskému s kápí. Na nohou měla pozlacené sandály. Průvod ozařovaly hořící svíce a doprovázela hudba pištců a trubačů. Přítomni byli: vdova po Janu Zhořeleckém vévodkyně Richardis, Žofiin švagr uherský král Zikmund, králův bratranec moravský markrabě Jošt, ale kupodivu chyběl Žofiin manžel král Václav IV. Že by se před korunovací příliš opil a nebyl schopen přijít? U něho bylo možné leccos. Samotný obřad pomazání a korunovace provedl nový pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce. Protože královská koruna, sejmutá při této příležitosti z lebky svatého Václava, byla příliš těžká, drželi ji nad Žofinou hlavou dva přední šlechtici Jindřich z Rožmberka a Břeněk z Rýzmburka a ze Skály. Na následné hostině byla prý „hojnost vín, ryb a jiných krmí rozličných“, jak uvedl jeden z přímých účastníků korunovace.

Královna Žofie bývá některými letopisci podezírána z nevěry. Nikdo nepřišel s konkrétním obviněním, nicméně... Historik Jaroslav Čechura o ní píše, že „byla nejen mladá a krásná, ale i při-

stupná impulzům rušného dvorského života. Její temperament ji vedl k tomu, že při slavnostních příležitostech sama tančila s cizími vyslanci. To bylo ovšem sousto pro cizí i domácí pozorovatele! Odtud snad také mohly plynout vítané podněty k pomlouvačným dohadům a smyšlenkám.“

Rudolf Urbánek je naopak toho názoru, že Václav a Žofie si byli zcela věrní. Zdůvodnění pro své tvrzení nachází v bohatě ilustrované Bibli Václava IV., kterou pro panovníka nechal zhotovit královský mincmistr Jan Rotlev. Podle profesora Urbánka mívala v iluminovaných středověkých rukopisech velký význam symbolika barev. Právě v souvislosti s králem a královnou použil dvorní malíř především růžovou a modrou, znamenající prý věrnost a lásku. Rovněž svůdně poodhalená lazebnice, která se na ilustracích objevuje v králově společnosti, by měla být údajně sama královna Žofie. Také vám takové tvrzení připadá příliš odvážné? Profesor Urbánek svou domněnku podpořil výkladem písmen W a E, která často doprovázejí oblíbený symbol Václava IV. – ledňáčka s točnicí. W samozřejmě značí Václav, kdežto E by mělo být zkratkou latinského jména Eufemia, tedy Offney, jak se německy nazývala sama Žofie Bavorská, kdežto Češi prý důvěrně zjednodušovali její jméno na Ofka nebo Žofka. Ve skutečnosti je jméno Žofie přejatou variantou jména Sofie, tedy německy Sophia, čili v tomto ohledu Urbánkův výklad příliš nesedí.

Umučení a smrt Jana z Pomuku

Stejně jako předcházející, i toto druhé Václavovo manželství zůstalo bezdětné. V této souvislosti stojí za zaznamenání, že už v roce

1416 byl český král v anonymním spisku neznámého mnicha obviněn z homosexuality. Pamflet ho popisoval jako zvrhlíka, „nacházejícího obzvláštní potěšení ve společnosti bezvousých mladíků“. Pražský kanovník Pavel Židek k tomu o panovníkovi dodal, že „panny, paní bral bezděky, a když mu bylo učiněno, aby nemohl roditi, kázal před sebou milostníkom hřešiti, vzdali by se jemu zachtělo“. Podle Žídka byl tedy Václav voyeur, jenž se vzrušoval pohledem na souložení jiných lidí, protože sám nebyl schopen normálního pohlavního styku. Kanovník to opsal důvtipným výrazem „když mu bylo učiněno, aby nemohl roditi“.

Podle svědectví králova lékaře, mistra Zikmunda Albíka z Uničova, byl však Václav ženami doslova posedlý, byť se po své padesátce potýkal s impotencí. Historik Petr Čornej uvádí, že měl nemanželskou dceru Markétu, která se provdala za Jana z Vlašimi.

Velmi konfliktní vztah měl Václav IV. se vzdělaným pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. Když arcibiskup v roce 1393 potvrdil bez králova souhlasu nového opata kladrubskeho kláštera, vzkázal mu: „Ty, arcibiskupe... klid se z mé české země. Jestliže se o cokoliv pokusíš proti mně nebo mým lidem, hodlám tě utopit a rozepře odstranit!“ Při následné schůzce chtěl dát zcela opilý panovník arcibiskupa zatknout, ale tomu se podařilo uniknout.

Královnou obětí se však stal arcibiskupský generální vikář Johánek z Pomuku, kterého královští biřici zajali, umučili a jeho mrtvé tělo hodili do Vltavy. Sám Václav se na Johánkově mučení podílel a je velmi pravděpodobné, že nešťastný vikář zemřel jeho rukou. Aby zahladil stopy svého činu, nechal král jeho mrtvé tělo v noci hodit z Kamenného (nyní Karlova) mostu do Vltavy.

Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české z roku 1541 tuto událost zřejmě omylem zaznamenal dvakrát. V druhém případě

*Zajetí krále Václava IV. předáky
českých pánů v roce 1394
(ilustrace Jana Gotha)*

udělal z Johánka královnina zpovědníka, který odmítl panovníkovi prozradit zpovědní tajemství, a byl proto utopen. Tak vlastně vznikla pozdější legenda o českém světcí Janu Nepomuckém. O Janu z Jenštejna dodejme, že se nakonec arcibiskupského stolce dobrovolně vzdal a odešel do Říma.

Dvojí zajetí krále Václava

Král se rád obklopoval příslušníky nižší šlechty nebo měšťanstva, vesměs kumpány z honů a pitek, jako byli Jíra z Roztok, Jan Čúch